

Биљана Ј. Стикић

Природно-математички факултет, Нови Сад

biljanasarastikic@gmail.com

СТВАРАЊЕ НАУЧНЕ ДИСЦИПЛИНЕ: МЕТОДИКА НАСТАВЕ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА У МЕЂУРАТНОЈ СРБИЈИ

Апстракт

Узимајући у обзир Буенову теорију концептуалне демаркације науке, као и Галисонов тровалентни концепт методике наставе језика-култура, у раду приказујемо и анализирамо чињенице из периода који је непосредно претходио дефинисању методике наставе француског језика као научне дисциплине, односно њену примарну фазу. Како у развијеним европским државама тако су и у међуратној Србији реализоване све оне активности у вези са школском наставом страних језика које можемо сматрати јасним наговештајима настанка нове науке: оснивање и рад Друштва за живе језике и књижевност, увођење методике као наставног предмета на филолошким катедрама Филозофског факултета у Београду и Скопљу, стручно усавршавање наставника, публикавање стручних радова, расправа и приручника, излагање радова на релевантним конференцијама, припрема дидактичких материјала, као и одбрана прве докторске дисертације о теоријској основи учења страних језика.

Кључне речи: теорија науке, методика наставе, француски језик, међуратна Србија, Југославија.

1. УВОД

Научна дисциплина која за главни предмет проучавања има методе, поступке и технике подучавања и учења страних језика и која се у домаћој научној и стручној литератури уобичајено назива *методика наставе*, а у скорашње време и дидактика (у вези са француским језиком)³, прошла је

3 В. Шотра, Т. (2010). *Дидактика француског као страног језика*. Београд: Филолошки факултет.

један релативно кратак пут у освајању сопственог места у научном простору. Како на својим почецима тако и данас, она се заснива на примени резултата, преваходно из области лингвистике, педагогије и психологије, користећи се и достигнућима из домена технике и нових технологија. Данас су врхунски теоретичари и практичари у области методике наставе страних језика у Европи стигли до једног општег научног консензуса у форми *Заједничког европског референтног оквира за језике* (Conseil de l'Europe, 2000), детаљног и опширног документа који представља основу за припрему наставних планова, програма и уџбеника страних језика као базу савремене наставе и евалуације знања у школским установама, на факултетима и у другим образовним институцијама. Ако је потребно дати најкраћи резиме поменутог документа, рекли би смо да је то методолошка парадигма заснована на принципима комуникативног приступа, савремене когнитивне психологије и лингвистичке прагматике, а која припрема и усмерава ученике ка заједничком, активном деловању на страном језику у одређеној социјалној средини и професионалном окружењу, и то решавањем одређених задатака чији карактер није само језички. Ова, релативно нова, дидактичка оријентација наставе страних језика заступљена је у одређеној мери и у Србији, почев од њене разраде и адаптације у документима, научним и стручним радовима до примене у наставном процесу.

Када је реч о историји методике наставе страних језика, њени почeci у Србији су до данас били скоро непознати, а њени први кораци као претече стварања нове научне дисциплине потпуно непознати. У вези са том чињеницом, савремени аутори, пре свега стручњаци у области дидактике француског језика, углавном наводе период од завршетка Другог светског рата, или чак дату проблематику не узимају у обзир (Polovina 1994; Шотра 2010). Несумњиво је да је таквом стању ствари допринела и до скорашња неистраженост сачуваних докумената и публикација између ратног периода који сведоче о иницијалној етапи методике наставе страних језика, односно француског језика у Србији и померају границе нових знања у овој области до 20-тих и 30-тих година прошлог века (Stikić 2007; Стикић 2012). Тада је, између осталог, почела и званична примена директне методе, а нешто касније и њене умерене варијанте, која није била уведена само административном препоруком (Министарство 1920: 19), него и практично, у учионице у којима је употребљавана наменски редигована серија уџбеника *Cours de langue française* аутора Етјена Лавала (Etienne Laval) и Светислава Петровића.⁴ То је био значајан корак не

4 Рад о увођењу и примени директне методе у настави француског језика у Србији изложила је његова ауторка на међународној конференцији APHELLE-APEF *O livro pedagogico em lingua estrangeira do século XIX ao século XXI / Le livre pédagogique en langue étrangère*, одржаној 2013. године на Универзитету Фаро (Португалија).

само на плану реформе наставе страних језика у Србији, односно у новоформираној држави Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (Лавал 1922; 1924), него и корак напред у циљу праћења токова савремене наставе у технолошки и културно напреднијој западној Европи, која се након Првог светског рата усмеравала ка традиционалним вредностима у образовању и тежила ка помирењу традиционалне и директне методе у форми методолошког еклектизма и еквилибријума (Puren 1988: 212, 218, 220). Директна метода је била прва у низу метода примењених у настави страних језика које су развијене на резултатима научних истраживања. Поменута метода узела је у обзир и увела у наставу неке од поступака карактеристичних за процес усвајања матерњег језика код деце, као што су развој говора, процеса социјације и обнављање опажаја, односно репродукција. Треба, такође, споменути и примену резултата других експерименталних наука, као што је експериментална физика која је, откривши фонограф, грамофон и радио, послужила, осим најширој популацији корисника, и у настави страних језика.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

На основу резултата проучавања докумената и публикација из међуратног периода (Stikić 2007), у овом раду ћемо приказати и анализирати чињенице о постављању солидне платформе за стварање нове научне дисциплине у Србији – методике наставе страних језика, односно методике француског језика. Као теоријска основа рада послужила нам је *теорија концептуалне демаркације науке* (фр. *théorie de la clôture catégorielle*) шпанског филозофа Густава Буена (Bueno). Расправљајући проблематику теорије науке, Буено закључује да су концепти неке науке садржани у домену саме науке, унутар процеса њеног стварања, и то посредством операција (мануелних, социјалних и менталних) које претходе самом стварању, односно концептуалној демаркацији научног поља. Из тих разлога, једна позитивистичка наука представља скуп веома хетерогене грађе, почев од опсервација, дефиниција и класификација до књига, часописа, инструмената, лабораторија и научника, тако да наука не настаје на апстрактан начин, независно од активности субјектата у конкретном контексту: њој увек претходи деловање, односно вештина, као што хемија проистиче из кухиње и металургије, геометрија из мерења земље, а дидактика, односно методика из активности у настави (Atienza 2001).⁵ Осим Буенове теорије, истраживање смо поставили и у много ужи теоријски оквир који се односи на методiku као научну дис-

5 Bueno, G. (1995). ¿Qué es la ciencia? La respuesta de la teoría del cierre categorial. Oviedo.

циплину. У вези са тим, узели смо у обзир рефлексије Робера Галисона, истакнутог француског методичара који, између осталог, ову дисциплину види као комплексан домен. Према његовом мишљењу методика наставе чине три области, односно три етапе деловања: *дидактологија* (фр. didactologie) као теоријски оквир методике, *дидактографија* (фр. didactographie) као једна врста медијатора која се фокусира на припрему дидактичких материјала и *дидактика* (фр. didactique) која представља практични део методике примењујући принципе и моделе дидактологије и користећи резултате дидактографије (Galisson, 1994: 33–34). Треба споменути и чињеницу да се егзистирање и развој неке научне дисциплине препознаје и по употреби специфичне и инхерентне терминологије.

У раду ћемо, дакле, покушати да одговоримо, превасходно на питање до које научно-дисциплинарне фазе су практичари и теоретичари у међуратној Србији довели школску и универзитетску наставу француског језика, односно њену методика. У том циљу, послужили смо се резултатима наших сопствених истраживања предузетих у оквиру припреме докторске дисертације,⁶ као и резултатима додатних истраживања чиме смо дефинисали корпус: садржај међуратних школских уџбеника и приручника француског језика објављених у Србији, релевантни документи Министарства просвете (наставни планови и програми, објаве, препоруке, службена обавештења), домаћи научно-стручни чланци, публикације и релевантне домаће периодике, научно-наставне активности релевантних катедара (семинара) на Филозофском факултету у Београду и Скопљу и њихова сарадња са представницима Републике Француске (Француски институт у Београду), као и делатност домаћих струковних и научних удружења.

3. СИНЕРГИЈА АКТИВНОСТИ УНИВЕРЗИТЕТА И ШКОЛЕ

Иако је до Првог светског рата проблематика учења и подучавања страних језика разматрана у бројним радовима у Европи и Сједињеним Америчким Државама, методика још увек није била дефинисана као научна дисциплина. Непосредно након рата, када је консолидован систем едукације у новој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, истакнути универзитетски и средњошколски наставници у Србији отварају расправе и предузимају активности усмерене ка реформи наставе страних језика. Није било покренуто питање само о директној методи, већ о методама и поступцима уопште у

⁶ Проширена тема докторска дисертација *Настава француског језика у Србији 1918–1941*. је у фази припреме за објављивање под насловом *Настава француског језика у Србији 1918–1948*.

школској настави, тада, доминантно присутна два страна језика – француског и немачког, а што је резултирало, како смо већ навели, званичним увођењем директне методе. Крајем 1920. године у Другој београдској гимназији основано је Друштво за живе језике и књижевност за чијег председника је био изабран др Милош Тривунац, универзитетски професор. Чињеница да је иницијатива за оснивање Друштва потекла са универзитета, а да се оно појавило као његово научно и стручно удружење предвођено универзитетским наставницима, указивала је да је била уочена потреба за повезивањем високошколске и средњошколске наставе, теорије и праксе (Анонимно 1928: 220), са циљем унапређивања наставе страних живих језика путем расправљања питања о условима рада, методама, стручном усавршавању наставника и сарадњи са Министарством просвете и сличним удружењима у земљи и иностранству (Анонимно 1927: 95). Делатност Друштва била је дефинисана као продужење наставничког рада и ширење и организовање рада у науци (Ђоровић 1935: 12), а као последица те континуиране активности појавио се 1926/1927. године и први број часописа *Страни преглед* (Анонимно 1928: 221), гласило Друштва. Друга деценија рада Друштва за живе језике и књижевност била је обележена значајним активностима и на међународном плану, а које су своју основу постављале на редовним састанцима током којих су вођене дискусије, пре свега, о квалитету наставе страних језика (Ибровац 1937: 355). Друштво је сарађивало са Међународном федерацијом професора живих језика и преко својих представника учествовало на три њене конференције (Ибровац 1989: 225–226). Нарочито је било запажено предавање Милоша Тривунца на другој конференцији одржаној у Паризу на којој је излагао рад насловљен *La Psychologie de l'enseignement des langues vivantes* (Јовановић 1935: 15) који доказује да се настава континуирано ослањала на резултате истраживања психологије и теорије учења. На последњој предратној конференцији, одржаној 1937. године, представници Југославије су активно учествовали у раду свих секција, између осталих, у секцијама за фонетику, методiku наставе (назване *педагогија*) и за интелектуалну сарадњу (Тривунац 1937: 357–359). Тада је било запажено излагање Марселе Шемол-Вукасовић, лекторке француског језика на Филозофском факултету у Београду, која је неколико година држала часове француског језика на Радио Београду, заједно са наставницима других страних језика (Stikić 2004).

Релевантна је чињеница да је Друштво својим називом указивало на то да класични или тзв. мртви језици нису у фокусу његовог интересовања (Друштво се бавило само живим страним језицима), управо као што је захтевано, још крајем XIX века, чувеним Фијеторовим (Viêtor) памфлетом о реформи наставе језика. Индикативна је и чињеница да је Друштво везу језика

и књижевности сматрало веома важном, посматрајући их као нераздвојив пар, што се види из самог назива Друштва.

Када је реч о универзитетском образовању, настава књижевности је била доминантна у програмима филолошких студијских група (Половина и Витановић 1963), али је била заступљена и у средњошколској настави. Током целог међуратног периода, када је француски био први страни језик у гимназијама, наставни програми су прописивали постепено увођење садржаја из француске књижевности који су доминирали током вишег циклуса гимназијског образовања (Министарство 1923: 171–174; 1927: 182–184; Министарство, 1936: 103–108) и то претежно као одломци из књижевних дела у форми уџбеничких лекција, а делимично и као дела у целини изабраних француских писаца (Stikić 2007: 221–235).

4. МЕТОДИКА НА УНИВЕРЗИТЕТУ

До Првог светског рата методичка припрема будућих професора страних језика није била организована у семинарима, потоњим катедрама на Филозофском факултету у Београду. Ови млади људи, будући наставнички кадар, стицали су знања и факултетску диплому као потврду да су квалификовани за своју струку, али не и за позив наставника. На тај начин им је било омогућено да предају у средњим школама без икаквог претходног искуства и праксе (Поповић 1920: 291–292). Током првих година рада у школи, млади наставници су се учили на сопственим грешкама и постепено надокнађивали вештине и знања која нису стекли на универзитету, жртвујући свом оправданом незнању своје прве генерације ученика (Ванлић, 1924: 642). Слично стање владало је и на универзитетима у другим, развијенијим европским државама. Крајем XIX и почетком XX века, врло ретко су били организовани курсеви о методама у настави страних језика, као, на пример, они на Сорбони (Sorbonne) које је држао Мишел Бреал (Bréal). За већину будућих средњошколских професора модерних језика припрема на универзитету била је само филолошка. Међутим, почетком прошлог века, у појединим земљама је била уведена институција стажева за кандидате на место средњошколског професора страног језика, а током 20-тих година почела је друга фаза у форми оснивања *педагошких семинара* (Christ 1988: 61–62). Она је прихваћена и реализована и у Србији захваљујући иницијативи др Николе Поповића, професора београдског универзитета који је предавао Филозофију, Психологију, Логику и Теорију сазнања (Универзитет у Београду 1925: 25; 1933: 49). Крајем 1920. године, он је предложио да се оснује један педагошки семинар

на Филозофском факултету где би сви студенти завршне године теоријски и практично били припремани за наставнички позив (Поповић 1920: 293). У прилог предузимању конкретних мера за реализацију овог предлога ишла је и резолуција Пете међународне професорске конференције, одржане 1923. године у Прагу, о образовању будућих наставника које би обухватило и методичку обуку као спој филозофске и историјске методе, уз обављање праксе (Митровић, 1923: 8–9, 391–393).

Именована као Општи педагошки семинар (ОПС), ова институција је почела са радом 1924. године на Филозофском факултету у Београду. За сваку студијску групу био је одређен по један искусан наставник гимназије са задатком да предаје теорију методике,⁷ да студентима практично покаже примену знања и метода на часовима у школи и са њима дискутује питања из методике (Поткоњак 1968: 83). Међутим, Уредба Филозофског факултета није била предвидела рад ове институције тако да студенти нису имали обавезу да похађају ову врсту наставе (Ванлић 1924: 642–643). Почев од школске 1927/1928. године, методика, ипак, постаје обавезан једносеместрални предмет који обухвата праксу у школама као један од услова за излазак на дипломски испит (Анонимно 1927: 367). Већ у самом почетку рада педагошког семинара, настава је била издиференцирана на групе страних језика, тако да су, на пример, студенти француског језика и књижевности имали предавања из методике сваке две-три недеље, а хоспитовање су обављали у београдској Другој мушкој гимназији током касних поподневних часова (Универзитет у Београду 1925: 25). По сличном распореду одвијао се рад у Семинару и следећих година (исто, 1925: 31; 1927: 15). Убрзо су студенти већ у петом и шестом семестру били увођени у методиком путем праћења предавања из предмета *Практична педагогија са психологијом васпитања*, полагали су колоквијум, а затим су обављали праксу у појединим београдским школама које су служиле као вежбаонице. Практична настава је подразумевала обавезно присуство на 15 часова у школи, редовно похађање и активно учешће на семинарским часовима, као и најмање два огледна часа са писаном припремом (Анонимно 1930: 290–291). У почетку су пробни часови реализовани у посебно формираним одељењима, што није одражавало реалну ситуацију. Друштво за живе језике и књижевности тада се придружило захтевима да се вежбе из методике одржавају у одељењима током редовне наставе (Анонимно 1927: 97).

Развоју Општег педагошког семинара и заступљености методичке групе предмета допринео је у првој деценији рада његов управник др Милан

7 У том периоду, теоријска методика представља, највероватније, само теорије учења, односно релевантна теоријска питања које су проучавале психологија и педагогија.

Шевић (в. Универзитет у Београду) који је студирао на познатим европским универзитетима и докторирао у Лајпцигу. Након повратка у Нови Сад, радио је као гимназијски професор. Специјализовао се у Марбургу за област социјалне педагогије, тада новог педагошког правца, а затим и у Гисену (Giessen) где је проучавао средњошколску наставу и организацију гимназија о чему је писао у својим првим радовима (Поткоњак 1968: 140–142). Након што је овај посвећени наставник отишао у пензију, рад у Семинару добио је сасвим другачију оријентацију. У том периоду забележено је да је, на пример, током школске 1931/1932. године др Радован Кошутић држао курс под називом *Методика руског језика са практичним вежбањима у предавању* (Универзитет у Београду 1931: 15). Семинаром је тада руководио др Борислав Стевановић који је држао један недељни час предавања из Педагошке психологије (в. Универзитетски календар и предавања), док сама методика и пракса у школама нису биле наведене као предвиђени предмети. У једној таквој недефинисаној атмосфери наставе методике, Општи педагошки семинар је престао са радом 1937. године (Поткоњак 1968: 84).

Увођење методике наставе као интегралног дела обавезног универзитетског образовања будућих наставника страних језика било је реализовано и на другим филозофским факултетима тадашње државе. Почетком 1927. године основан је Општи педагошки семинар на Филозофском факултету у Скопљу, са истим правилима која су важила у Београду: полагање дипломског испита било је условљено потврдом о обављеној пракси и активном учешћу у раду Семинара. Осим професора који су предавали Педагогију и Практичну филозофију, за наставнике овог семинара били су изабрани и истакнути средњошколски наставници, добри методичари оних предмета који су предавани на факултету (Анонимно 1927: 28–29). Међутим, за разлику од београдског, у скопљанском семинару није било прекида рада. Добро организоване конце у рукама чврсто је држао, све до рата, др Првош Сланкаменац, управник Семинара и ванредни професор за предмете Педагогија, Дидактика и Социологија. Настава је обухватала по један час недељно из предмета именованог као *Вежбања из методике средњошколских наставних предмета и хоститовање са огледним предавањима у вежбаоницама* (в. Универзитетске календаре и предавања). У истом периоду и са сличним програмима методика је уведена и на универзитете у Љубљани и Загребу (Anonimno 1928: 401; 606).

Није био занемарљив ни допринос педагошких стажева као форма продужног образовања и усавршавања наставника француског језика, које је Француски институт у Београду у сарадњи са Универзитетом, организовао сваког лета, од 1928. године до почетка ратних дејстава у Србији. Окупи-

вши истакнуте универзитетске професоре и средњошколске наставнике, као и угледне госте из Француске, ови стажеви су, осим језика и цивилизације, обухватили и часове методике именоване као *Вежбања у предавању француског језика* (Стикић 2009: 201). У оваквој форми била је основана и уведена институција коју данас познајемо под називом *семинари* за наставнике.

5. ТЕОРИЈСКА И ПРАКТИЧНА МЕТОДИКА НАСТАВЕ

Занимљива је чињеница да се прва „теоријска основа“ методике наставе страних језика у Србији појавила непосредно након Првог светског рата, када је др Василије Ђерић објавио *Теорију учења туђих језика* (Ђерић 1920). Ово је било прво обимније дело објављено у Србији у ком је разматрана проблематика метода у настави страних језика. Међутим, само незнатан део његовог садржаја био је у вези са теоријама учења језика. Обухвативши поглавља о изговору, речнику, граматици, тематици уџбеничких текстова и методама, Ђерићева књига је имала карактеристике практичног приручника намењеног наставницима страних језика, пре свега почетницима, у којој је аутор излагао сопствена искуства из наставе старогрчког и латинског језика, уз спорадична упутства и коментарисање резултата истраживања појединих страних аутора, као што су били Вилхелм Минх (Münch) и Фридрих Глаунинг (Glauning). Дело је врло брзо отишло у заборав, барем када је реч о научној и стручној јавности, али је несумњиво било од користи тадашњим неискусним наставницима. Ђерићева књига је одражавала један, претежно, ретроградан приступ учењу страних језика, и то у години када се у Министарству просвете коначно „извојевала битка“ за званично увођење и примену директне методе у гимназијама. Одмах након објављивања, *Теорија учења туђих језика* изазвала је велико негодовање у Друштву за живе језике и књижевност и иницирала је жустре полемике о методама и поступцима учења и подучавања језика (Анонимно 1927: 97, 98).

5.1. ПРОБЛЕМАТИКА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Управо у том тренутку, односно од 1921. године, почиње фреквентнија употреба термина *методика* у вези са наставом страних језика у расправама и радовима објављиваним током прве деценије међуратног периода. Било је сасвим уобичајено да у оквиру наслова неког стручног рада или у његовом тексту фигурирају терминолошке синтагме као што су *савремена методика* и *методика живих језика*. Сам термин *методика* индиректно је преузет из

научних публикација писаних на немачком језику, као што је, на пример, био Аронштајнов уџбеник из методике наставе живих језика (Aronstein, Ph. *Methodik des neusprachlichen Unterrichts*, 1926). Претпостављамо да је овај термин, пореклом из немачког језика, постао термин и методике наставе страних језика тако што је преузет из школске праксе других наставних предмета заступљених у учитељским школама у Србији, а према нашим сазнањима најкаснија његова употреба потиче из периода министровања Јована Стерије Поповића (*Новине србске* 1843, 1844).

У периоду између два светска рата почиње научна делатност др Петра Скока, универзитетског наставника из Загреба, који је често учествовао у расправама о методици путем радова објављених у београдским стручним периодичним публикацијама. Он је, такође, користио термин *методика* (Скок 1924), чак и у свом уџбенику из методике наставе француског језика који је, ипак, насловио другим термином – *методологија* (Skok 1939). Тај поступак је образложио чињеницом да се у Француској употребљава термин *методологија*, а у Немачкој *методика*, мада оба термина „означавају начин како се језик има педагошки поучавати“ (Skok, 1939: 31–32). У тадашњим научно-стручним расправама у Француској, термин *методологија* је употребљаван у пару са термином *метода*. Када су захтевали примену директне методе као скуп поступака и техника, присталице директне методе су, у ствари, захтевале да се задржи њена суштина директног поступка (*фр. méthodologie directe*), односно избегавање превођења. Присталице традиционалне методе, које су оспоравале успех директне методе (*фр. méthode directe*), оспоравале су, у ствари, скуп елемената те методологије (Puren 1988: 215). Многи домаћи аутори који су се бавили питањем учења и наставе страних језика су, такође, користили термине *методика* и *дидактика* као синонине. Др Скок је сматрао да је дидактика посебан део педагогије, док је методика „део лингвистике примењен на педагогију“ (Skok 1939: 32). Питање употребе термина *методика* углавном није било спорно у Србији током међуратног периода, јер су га домаћи аутори претежно употребљавали у насловима и садржају својих радова, па чак и они који су само најављивали објављивање уџбеника, као што је то био случај са *Методиком наставе модерних језика* др Слободана Поповића (Skok 1939: 2). Подсетимо да су расправе о терминологији и опсегу методике наставе (страних језика) биле актуелне и неколико деценија касније, током 70-тихи 80-тихи година прошлог века, када је, између осталих, Робер Галисон предложио нову терминолошку синтагму за методик у најширем значењу – *дидактологија језика и култура* (Atienza 2001), сматрајући да је, од свих термина који се односе на наставу, *дидактика* један од најдвосмисленијих и најконтроверзнијих (Benhamla

2012: 21). Данас је уобичајено да франкофони аутори користе термин *дидактика* (*фр.* la didactique) који се употребљава у часописима, уџбеницима и другим публикацијама о учењу и подучавању француског као матерњег и страног језика, односно у уобичајеном научно-стручном дискурсу методичара. Овај термин је користио и Душан Јовановић у својој докторској дисертацији одбрањеној у међуратном периоду. Својевремено је ово дело остало без нарочитог одјека у домаћој научној јавности, али се, данас, свакако може сматрати првим значајним научним радом који је објављен у Србији у оквиру методике наставе страних језика као научне дисциплине.

5.2. ПРВА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

У Београду је 1933. године Душан Јовановић стекао титулу доктора наука одбранивши дисертацију насловљену *Основи теорије учења страних језика са нарочитим погледом на изговор и разумевање речи*. Да је методика још увек била само наставни предмет, подређен педагогији и психологији, односно да још увек није био дефинисан став домаћих најкомпетентнијих научних круговао *методици наставе језика*, сведочи и назив научне области из које је Јовановић стекао звање. Комисију из Педагогике[sic] чинили су: Милош Тривунац, Веселин Чајкановић, Драгиша Ђурић, Миодраг Иброваци Вићентије Ракић (Јовановић 1935: 1). Био је то први и једини докторат одбрањен из ове научне области на територији тадашње Југославије (Kokole 1969; Београдски универзитет 1951). Јовановић је био београдски ученик и студент. Након што је дипломирао на студијској групи за педагогију, усавршавао се у Берлину где је провео две године. По повратку у Србију предавао је Педагогику и Методику са школским радом у београдској Женској учитељској школи, а 1935. године прешао је у Мушку учитељску школу (Игњић 2001: 271, 287). Рад је наставио и након Другог светског рата као професор на Филозофском, односно Филолошком факултету у Београду, доживевши релативно дубоку старост.

Заснована на проучавању тада сасвим савремене и релативно обимне библиографије од око седамдесетак библиографских јединица, углавном немачких, француских и неколико, нарочито истакнутих, домаћих аутора и научника (Брана Петронијевић, Вићентије Ракић, Миливој Павловић), који су се били посветили истраживањима у области филозофије, психологије, лингвистике, педагогије и дидактике, Јовановићева теза, као прва докторска дисертације из дате области, несумњиво је била врло занимљива и амбициозна. Покушавајући да одреди услове од којих зависи ток и развој учења страног језика, као и да изведе одређене норме учења страног језика из саме

стварности учења, Јовановић је имао за циљ да постави једну аутономну теорију учења која би била аргумент за дефинисање методике наставе страних језика као самосталне научне дисциплине. У том циљу, истраживање је фокусирао на три главне области: усвајање језика као развој говора, усвајање гласова и упознавање значења речи страног језика. Јовановић је узео у обзир појам језика у ужем смислу, језик који представља изражавање психичких доживљаја речима, односно скупове гласова који указују на однос субјекта према нечему објективном. Такав приступ је преузео од немачког филозофа Хусерла, односно из његовог дела *Логична истраживања* (*Logische Untersuchungen*), чему је придружио функционални и физиолошко-психолошки појам језика именованог као *la parole* (говор) по угледу на Фердинанда де Сосира (Saussure), који је посредно прихватио од француског аутора Делакруа (H. Delacroix) и његовог дела *Говор и мисао* (*Le Langage et la Pensée*). Схватајући на тај начин појам језика, Јовановић је сматрао да „теорија учења страних језика има задатак да покаже како језик, (...), може у нарочитим околностима постати предмет функционалног изражавања и споразумевања уопште, независно од ранијег, природног и по времену првог говорног развића, које се обележава као матерњи језик“ (Јовановић 1935: 4). Посветивши уводно поглавље дисертације и прегледу метода у историји учења страних језика, чије су терминологија и подела данас углавном превазиђене, Јовановић је формулисао двадесетак задатака истраживања (1935: 17–20), које је, према оцени чланова комисије, успешно обављено.

6. НАУЧНО-СТРУЧНИ ЧЛАНЦИ

Током 30-тих година прошлог века, најфреквентнија активност истакнутих универзитетских и средњошколских професора, у вези са наставом страних језика у Србији, били су стручни радови у којима су анализирани скоро сви њени аспекти. На тај начин, *Гласник (Југословенског) професорског друштва* постао је простор и јавних стручних полемика у којима су учествовали, касније, познати домаћи методичари. Главна тема тих предратних година биле су методе и поступци примењени у оквиру њих. *Методска упутства* Министарства просвете и даље су препоручивала примену директне методе, што у многим случајевима није реализовано, тако да је учење језика по традиционалној или индиректној методи представљало препреку за наставнике, присталице директне методе који су преузимали одељења од својих колега (Аничић 1939). Осим тога, и несталност наставника на истом радном месту или у истој школи доприносила је смањењу квалитета наставе

страних језика, односно са доласком новог наставника мењала се и метода подучавања и учења (Kiselinović 1939). Половином 1940. године, Друштво за живе језике и књижевности донело је закључак да је директна метода значајна за наставу језика и да није у супротности са традиционалном методом са којом се може корисно повезати (Анонимно 1940: 881–882). Сличан став је имао и Мидхат Шамић који се у својим чланцима служио и страном литературом и на основу ње објашњавао поступке рада по директној методи (Шамић 1941), мада је подржавао и традиционалну методу, односно превођење као средство за подстицање ученика на размишљање о језичким феноменима и као начин за развијање осећаја за језичку прецизност (Шамић 1939).

Једно од питања методике наставе, које је скоро остало нетакнуто, упркос бројним чланцима и радовима о средњошколској настави страних језика, била је област књижевних текстова као интегралног дела наставних програма. Тако је, на пример, др Владимир Работин, професор у тадашњем београдском Семинару за француски језик и књижевност сматрао да се, без довољно развијене свести о другим народима и културама, не може стећи јасна представа о томе шта значи *домаће* (Rabotin 1940: 21).

7. МЕСТО КУЛТУРЕ И ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТИ

Улога познавања културе народа чији се језик учи као страни сматрана је нарочито важном. Први кориговани наставни програм из 1926. године предвиђао је, током друге године учења француског језика, „занимљиво лакше штиво које бар једним делом уводи у материјалну и духовну културу француског народа и указује на његове додирне тачке с нашим народом“ (Министарство просвете 1923: 171–173; 1927: 183), а неколико година касније тематика је, у извесној мери, била прецизирана: „Париз и Француска, познавање њене културе, живота и историје“ (Ministarstvo prosvete 1936: 105). У релативно дугом периоду присуства француског језика као наставног предмета у државним школама Србије, први пут су термини *цивилизација* и *култура* употребљавани самостално, а не као садржаји који су у вези са књижевношћу. Анализа уџбеника француског језика показала је да су њихови аутори највише пажње посвећивали текстовима из историје и географије Француске, веома често кратким лекцијама о свакодневном животу у Паризу, а у мањој мери о менталитету народа, обичајима и уметности (Стикић 2007: 236–245). Француска цивилизација и њени елементи били су заступљени и током продужног образовања наставника на летњим педагошким стажевима Француског института (Стикић 2009).

8. КОНЦЕПЦИЈА УЏБЕНИКА

Рад наставника на часу био је заснован на садржају уџбеника који су одражавали компетенције њихових аутора у неколико области. Публиковање уџбеника и приручника француског језика доживело је снажан развој у међуратном периоду, нарочито за први циклус, односно за наставу у нижим гимназијама и средњим стручним школама. Због чињенице да су они били веома бројни (Стикић 2007), у овом раду није могуће дати чак ни кратак приказ. Ипак, треба споменути један, наизглед споредан детаљ у том мноштву података, а који и данас има веома важну улогу приликом редиговања уџбеника и који одражава актуелну методолошку парадигму, односно дидактичку оријентацију подучавања страних језика. То су критеријуми на основу којих се прецизира концепција уџбеника. Министарство просвете их је први пут дефинисало путем *Закона о уџбеницима* још крајем XIX века, а након Првог светског рата они су имали далеко већу важност и служили су члановима стручног одбора за оцену предатих рукописа, односно као примарни оријентир рецензентима: усклађеност са наставним планом и програмом, савременост у погледу методе и развоја релевантне науке, техничка опремљеност и илустрације, као и језичко-стилске карактеристике (Министарство просвете 1925: 3–10; 1929: 3–5, 7).

9. ЗАКЉУЧАК

Осим поменуте докторске дисертације Душана Јовановића, у међуратном периоду није био развијен део методике који би је коначно издвојио као научну дисциплину, иако ју је Друштво за живе језике и књижевности истакло у својим активностима и научним циљевима. То што је тада недостајало методици наставе језика као научној дисциплини јесте прва оперативна категорија Галисоновог концепта методике страних језика – *дидактологија* која обухвата научна истраживања, теоријске основе и стварање парадигми, чији су резултати изложени у научним радовима. Категорија *дидактографије*, која се односи на припрему уџбеничког и приручничког материјала и помоћних дидактичких средстава, као и категорија *дидактике* у ужем смислу, која обухвата примену модела и дидактографије, биле су значајно заступљене. Оне су, међутим, у само незнатној мери биле научно основане (осим када је реч о директној методи), будући да није био развијан инхерентни теоријски приступ. Наведене чињенице, заједно са оним кључним из Буенове *теорије концептуалне демаркације науке*, показују да се она рађа из стварности чији се феномени перцепирају, интерпретирају, дефинишу и

аргументују. Методика страних језика, односно дидактика француског као страног језика или методика појединачних језика, вероватно неће моћи да освоји статус научне дисциплине, а да она не поседује карактер примењених резултата. Епитет *примењена* је можда највиши домет који може освојити у научном простору. Како смо на почетку рада истакли, резултати истраживања у оквиру лингвистике, психологије, педагогије и других релевантних наука представљају теоријску основу коју користи и помоћу које се развија методика наставе. Њена максимална аутономија, тј. њен скоро неограничен домен истраживања налази се у поступцима анализе и примене резултата и чињеница других научних дисциплина са резултатима из сопствене праксе, а у складу са општим и специфичним циљевима, условима и потребама учења и подучавања страних језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Aničić, P. (1939). "Direktna ili indirektna metoda. Povodom članka *Francuski jezik u 1. razredu od g. Aleksandra Miličevića*". *Гласник Југословенског професорског друштва* XIX/9: 662–665.
- Анонимно. (1927). "Друштво за живе језике и књижевности: преглед досадашњег рада 1920–1926". *Страни преглед* 1: 95–99.
- Анонимно. (1927). "Измене и допуне у Уредби Философског факултета Универзитета у Београду". *Просветни гласник* 7: 361–370.
- Анонимно. (1927). "Оснивање Општег Педагошког семинара у Скопљу". *Универзитетски живот* 3: 28–29.
- Анонимно. (1928). "Београдски универзитет 1926/1927". *Просветни гласник* 2: 220–221.
- Анонимно. (1930). "Правилник о организацији и раду Општег педагошког семинара". *Просветни гласник* 3: 290–292.
- Анонимно. (1940). "Резолуција наставника живих језика". *Гласник Југословенског професорског друштва* XX/11-12: 881–882.
- Анонимно. (1928). "Уредба Филозофског факултета Свеучилишта Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Загребу". *Просветни гласник* 4: 391–407.
- Анонимно. (1928). "Измene и допуне у Уредби Филозофског факултета у Лјубљани". *Просветни гласник* 7: 601–608.
- Atienza, J. L. (2001). "Didactique des langues et théories de la science: parcours croisé". *Etudes de linguistique appliquée* 123/124: 467–476. Приступљено 24.1.2014. http://www.cairn.info/zen.php?ID_ARTICLE=ELA_123_0467#no1.

- Benhamla, Z. (2012). "De la pédagogie à la didactologie: histoire d'une discipline ou histoire de concepts?". *Synergies Algérie* 15: 13–23.
- Beogradski univerzitet. (1951). *Doktorske disertacije na Beogradskom univerzitetu 1905–1950*. Beograd: Naučna knjiga.
- Bueno, G. (1995). *¿Qué es la ciencia? La respuesta de la teoría del cierre categorial*. Oviedo: Pentalfa. Приступљено 14.2.2014. <http://www.filosofia.org/aut/gbm/1995qc.htm>
- Ванлић, М. (1924). "Општи Педагошки семинар". *Просветни гласник* 11: 641–644.
- Galisson, R. (1994). "Un espace disciplinaire pour l'enseignement/apprentissage des langues-cultures en France (Etat des lieux et perspective)". *Revue française de pédagogie* 108: 25–37. Приступљено 15.3.2015. http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfp_0556-7807_1994_num_108_1_1253
- Ђерић, В. (1920). *Теорија учења туђих језика*. Zemun: s. n.
- Игњић, С. (2001). *Сто тридесет година образовања учитеља у Србији (Од прве учитељске школе у Кнежевини Србији до Учитељског факултета у Београду)*. Београд: Учитељски факултет.
- Ибровац, М. (1989). "Извештај са 3. Међународног конгреса професора живих језика". *Страни преглед* 1/4 (1938-1939). Београд: САНУ, (ре-принт): 225–226.
- I. [Ibrovac], M. (1936/1937). "Društvo za žive jezike i književnosti". *Strani prегled* 1-4: 355.
- Janković, R. (1929). "Iz savremene metodike živih jezika". *Glasnik Profesorskog društva* 9: 586–590.
- Јовановић, Ј. Д. (1935). *Основи теорије учења страних језика са нарочитим погледом на изговор и разумевање речи*. Београд: б. и.
- Kiselinović, Đ. J. (1939). "Učenje živih stranih jezika". *Гласник Југословенског професорског друштва* XIX/8: 604–608.
- Kokole, J. (1969). *Bibliografija doktorskih disertacij univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920–1968*. Ljubljana: Univerza.
- Conseil de l'Europe. (2000). *Un cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer*. Conseil de la coopération culturelle, Comité de l'éducation, Division des langues vivantes de Strasbourg, Paris: Didier.
- Christ, H. (1988). "1880–1939: Le français entre deux guerres". *Le français dans le monde*, janvier N° spécial (Histoire de la diffusion et de l'enseignement du français dans le monde): 50–70.

- Лавал, Е. (1922). “Настава француског језика по живој методи: практични савети“. *Просветни гласник* 5/6: 317–337.
- Лавал, Е. (1924). “Жива метода у настави модерних језика“. *Просветни гласник* 11: 722–740.
- Министарство просвете Краљевине СХС. (1920). *Средњешколски зборник II*. Београд.
- Министарство просвете Краљевине СХС. (1923). *Средњошколски зборник III*. Београд.
- Министарство просвете Краљевине СХС. (1925). *Средњошколски зборник IV*. Београд.
- Министарство просвете Краљевине СХС. (1927). *Средњошколски зборник V*. Београд.
- Министарство просвете Краљевине Југославије. (1929). *Закон о уџбеницима за народне, грађанске, учитељске и средње школе*. Београд.
- Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije. (1936). *Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama*. Beograd.
- Митровић, П. (1923). “Пети интернационални професорски конгрес“. *Гласник Професорског друштва* 89: 391–397. *Новине србске*, Београд. 1843, бр. 29. *Новине србске*, Београд. 1844, бр. 87.
- Половина, П. и Витановић, С. (1963). “Катедра за француски језик и књижевност *Сто година Филозофског факултета у Београду*“. Београд: 401–422.
- Поповић, Н. (1920). “О спремању за наставнички позив на Универзитету“. *Просветни гласник* 5: 290–293.
- Polovina, P. (1994). *Metodika nastave francuskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Potkonjak, N. (1968). *Sedamdeset pet godina Katedre za pedagogiju*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Puren, Ch. (1988). *Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues*. Paris: CLE International.
- Rabotin, V. (1940). “Страни језици у средњој школи. Поводом резолуције наставника живих језика и чланка г. Р. Радивојевића у последњем броју Гласника“. *Гласник Југословенског професорског друштва* XXI/1: 16–21.
- Скок, П. (1924). “Прилози методици подучавања у француском језику у нашим средњим школама: синтакса“. *Просветни гласник* 8: 527–535.
- Скок, П. (1924). “Прилози методици подучавања у француском језику у нашим средњим школама“. *Просветни гласник* 9: 627–634.
- Skok, P. (1939). *Metodologija francuskoga jezika*. Zagreb: Izdanje naklade školskih knjiga i tiskanica Banovine Hrvatske u Zagrebu.

- Стикић, Б. (2009). “Формирање наставника француског језика при Француском институту у Београду”. *Наслеђе* 13: 195–206.
- Стикић, Б. (2012). “Методе у настави француског језика у Србији: од традиционалне до директне”. *Наслеђе* 22: 125–132.
- Stikić, B. (2004). “L’enseignement des langues par la radio dans l’entre-deux-guerres : l’exemple de Radio Belgrade et d’autres radios européennes”. *Documents pour l’Histoire du Français Langue Etrangère ou Seconde* 32: 73–96.
- Stikić, B. (2007). *Nastava francuskog jezika u Srbiji 1918–1941*. Novi Sad: Filozofski fakultet (doktorska disertacija u rukopisu).
- T. [Trivunac], M. (1936/1937). “Трећи међународни конгрес професора живих језика”. *Strani pregled* 1/4: 357–359.
- [Ćorović, V.]. (1935). “Извештај ректоров, *Univerzitet u Beogradu u 1934/1935. godini (Godišnji izveštaj univerziteta ministru prosvete sa izveštajima dekana i nekolikim posebnim izveštajima)*”. Београд: Универзитет у Београду: 7–41. Универзитет у Београду: (1924). *Преглед предавања за зимски семестар шк. 1924/1925*. Београд. (1925). *Преглед предавања за летњи семестар шк. 1924/1925*. Београд. (1925). *Универзитетски календар за шк. годину 1925/1926*. Београд. (1926). *Универзитетски календар за шк. годину 1926/1927*. Београд. (1927). *Универзитетски календар за шк. 1927/1928. годину, зимски семестар*. Београд. (1930). *Универзитетски календар за шк. годину 1929/1930, летњи семестар*. Београд. (1930). *Универзитетски календар за шк. годину 1930/1931, зимски семестар*. Београд. (1931). *Универзитетски календар за шк. 1931/1932. годину, зимски семестар*. Београд. (1933). *Универзитетски календар за шк. 1932/1933. годину, летњи семестар*. Београд. (1934). *Универзитетски календар за шк. 1933/1934. годину, летњи семестар*. Београд. (1935). *Универзитетски календар за шк. 1934/1935. годину, летњи семестар*. Београд. (1935). *Универзитетски календар за шк. 1935/1936. годину, зимски семестар*. Београд. (1939). *Универзитетски календар за шк. 1938/1939. годину, летњи семестар*. Београд.
- Šamić, M. (1939). “О преводњу са живих језика на матерњи у средњој школи”. *Гласник Југословенског професорског друштва XX/4*: 271–277.
- Šamić, M. (1941). “Учење речи у настави живих језика”. *Гласник Југословенског професорског друштва XXI/5*: 329–335.
- Шотра, Т. (2010). *Дидактика француског као страног језика*. Београд: Филолошки факултет.

Biljana Stikić

СТВАРАЊЕ НАУЧНЕ ДИСЦИПЛИНЕ:
МЕТОДИКА НАСТАВЕ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА У МЕЂУРАТНОЈ СРБИЈИ

Summary

У овом раду смо приказали и анализирали чињенице са циљем потврђивања претпоставке да међу ратни период представља примарну фазу издвајања методике наставе француског језика као научне дисциплине у Србији. При том смо узели у обзир *теорију концептуалне демаркације* науке шпанског филозофа Густава Буена (Bueno), као и релативно савремену тровалентну дескрипцију методике наставе језика-култура истакнутог француског методичара Робера Галисона (Galisson). Како у развијеним европским државама, тако су и у међуратној Србији реализоване све оне активности у вези са школском наставом и учењем страних језика, које можемо сматрати јасним наговештајима настанка нове науке: реализација серије уџбеника по директној методи, неуспешни (један приручник из методике) и успешни покушаји теоријског приступа (једна докторска дисертација), увођење методике као наставног предмета на филолошким катедрама Филозофског факултета у Београду и Скопљу, стручно усавршавање наставника у оквиру летњих стажева Француског института, оснивање и активности Друштва за живе језике и књижевности, публикавање стручних радова и расправа, излагање радова на релевантним међународним конференцијама, као и припрема бројних школских уџбеника и приручника француског језика који су били редиговани на основу прописаних критеријума.

Кључне речи: теорија науке, методика наставе, француски језик, међуратна Србија, Југославија.

CREATING A SCIENTIFIC DISCIPLINE: FRENCH LANGUAGE TEACHING
METHODOLOGY IN SERBIA BETWEEN THE WORLD WARS

Abstract

Taking into consideration Bueno's *theory of conceptual demarcation*, as well as Galisson's three-factor concept of language and culture teaching methodology, this paper describes and analyzes facts from the time period which immediately preceded the formulation of the definition of French language teaching methodology as a scientific discipline, that is, it focuses on its primary stage. Similarly to more developed European countries, language teaching in Serbia between the World Wars was also characterized by all the activities regarding the instruction of foreign languages in schools that could be considered

as a clear indication of the emergence of a new scientific field: the establishment and the work of the Society for living languages, the introduction of teaching methodology as a university course at the philological departments of the Faculty of Philosophy in Belgrade and in Skopje, the professional development of teachers, the work on publishing professional papers, discussions and handbooks, the presentation of papers at relevant conferences, the preparation of didactic materials, as well as the first defense of the doctoral thesis on the theoretical foundation of the acquisition of foreign languages.

Key words: scientific theory, language teaching methodology, the French language, Serbia between the World Wars, Yugoslavia.